

RADÓ GYÖRGY:

Madách Imre – Életrajzi krónika

Tolsztoj, Gorkij és Miczkiewicz után Madách Imre a negyedik európai író, akiről életrajzi krónika készült – írja előszavában a szerző. Radó György munkája tehát tartalmát és módszerét tekintve nemcsak a magyar, de az európai irodalomtörténet-írásban is újszerű. Radó időrendben közöl minden nyomtatásban megjelent adatot, mely Madách Imrével kapcsolatos. A teljességre törekvő gyűjtőmunka egyben az elszórtan közzétett részletek kritikai egybevetése is. Radó a fellelt adatokat a különböző közlések eltéréseinek ill., saját forráskutatásainak szűrőjén bocsátja keresztül. Az életrajzi adattár következetességet, s ma nem divatos elmélyülést kívánt a Madách-életrajzban. A filológia, az adatgyűjtés, a biográfiai kutatás presztízse, a kutatói ambíció, mely ilyen műveket szülhetne, az utóbbi évtizedekben egyre fogyatkozik. A hallgatóságos literátusköztudat sugallata releváns műnek kizárólag összefüggésekre rávilágító, társadalmi, eszmei mozgásokat, mentalitástörténeti összefüggéseket feltáró, ízlésalakító hatásokat vizsgáló, életműben gondolkodó munkákat tekint. Ezeknek az értékszemponatoknak látványosan nem felel meg a Radó által választott műfaj. Ahogy a szerző írja, ez a gyűjtemény egy tudományos igényű Ma-

dách-életrajz alapanyaga, előkészítő munkája csak. Mint ilyen, műfaja újszerűségén túlmenően is, színvonalas, a Madách-kutatásnak óriási segítséget nyújtó remek kézikönyv, s csak sajnálkozva gondolhatunk arra, milyen nagy szükség lenne az irodalomtörténet, a történelem számos területén hasonló igényességgel összeállított háttéranyagokra.

A krónika adatai e majdani életrajzi elemzéshez többféle nézőpontot kínálnak. Egyik olvasatban a megyei politizálásban részt vevő, a szabadságharc után a szűk baráti kör magánéletébe visszavonuló, majd az 1861-es élénküléssel új lendületet kapó köznemesi réteg egyik, közpályájában tipikus, műveltségét, igényességét tekintve átlag fölötti képviselőjének arcképét láthatjuk kirajzolódni. Egy másik szemlélő talán egy vidéki kúriáján élő család mindennapjait olvassa szeretettel és érdeklődéssel, hiszen a kötet egy életformáról is tudósít, melynek eseménytelenségéből legfeljebb egy jó ebéd, egy csibukozó meditatálással töltött délután, egy kirándulás marad ránk. Kiindulhatunk Madách nemzedékéből is (*Petőfivel* egy évben született, nagyjából egyidős *Jókaival*, *Arany*nyal, *Gyulaival*, *Salamon Ferenc*cel, *Greguss Ágosttal*), neveltségük, társadalmi helyzetük, iro-

dalomeszményük, de akár lélektani motívumaik összehasonlítására is módunk van. S láthatjuk, hogyan futott össze Madách írói pályája e nemzedék irodalmi életet formáló-irányító csoportjával, nyomon követhetjük, hogyan fogadta be, ismerte el e kör a Tragédia íróját, s hogyan hozta meg számára az 1861-es év Arany barátságát is. A széles köztudatban makacsul élő kép a borongós kedélyű, beteges, visszavonultan élő, magánykedvelő, elrontott magánéletű íróról, szintén módosítható e krónika segítségével, ha hűsvéti locsolkodásokról, ruha-cserélő játékos bohóságokról olvassunk. Az erre érzékeny olvasó a megyei közigazgatás működési mechanizmusának egy szeletére is ráláthat: hogyan levelez és iktat a bürokrácia forradalmak és szabadságharcok idején is, hogyan foglalkozik árvaügyekkel és hadiszállításokkal egyaránt, czáltal is biztosítva az élet folyamatoságát.

Mozaik – bölint az olvasó, s reméli, pontos, hű, az esszéisztikus, regényesítő torzításoktól mentes képet kaphat az itt felsoroltakról. Ez azonban téves fénytörés, e mű maga is csak egy majdan összeálló mozaik egyik eleme. Hiszen az adatokból rekonstruálni kell egy életút, egy személyiség képét, s e rekonstrukció többet kíván adatoknál. Olvashatjuk például, hogy Madách 1848 nyarán részt vett a nőgrádi követválasztás lebonyolításában, majd jelen volt Pesten a képviselőház megnyitásán. A megyében végzett munkákról tudósító híradáshoz hozzá kell tennünk információinkat a megye történetéről, a korteshadjáratról, hogy továbbshessük gondolatainkat: mi módon befolyásolhatták e napok egy huszonöt éves, politikai tanulóidejét élő fiatalember gondolkodását. Még ingoványosabb talajra merészkedik,

aki a pesti látogatás hatását próbálja felidézni. Kivel beszélhetett, találkozhattott a nem is oly rég még pesti egyetemista Madách, akinek a pesti fiatalság, a márciusi ifjak körében bizonynyal voltak ismerősei, mennyire hatott személyiségére, véleményére a forradalmas Pest és a megyei élet hangulati kontrasztja.

Maga az életrajz sem áll tehát össze pusztán adatokból, kockázatosabb, a tévedésekre több esélyt adó, félreértelmezések veszélyét rejtő egyéb eszközök, források, sőt következtetések, hipotézisek felhasználásától nem menekülhet meg a kutató. Az adattár támpontjai, cölöpei között már nem lehet a teljes egzakttság, az abszolút pontosság illúziójával kifeszíteni az összekötő hálót. Sőt, még azt az irodalomelméleti dilemmát is figyelembe kell vennünk, hogy kétséges, nem indíthat-e rossz ösvényre a művek elemzésében egy mégoly tudományos, mégoly szakszerű életrajz is, azzal, hogy összefüggéseket sejtet, melyek fontosságának, gondolkodásalakító erejének rekonstruálása szükséges, de kényes, kétes végeredményű feladat.

Az életrajzot megelőző fázisban az adatok összegyűjtése és sorrendbe állítása első megközelítésre mint ha csak pontosságot, alaposágot, minden részletre kiterjedő figyelmet kívánna. Csakhogy az egymásnak ellentmondó források adatai között legtöbbször voksolni kénytelen az összeállító, az adatközlők nagy hányada komoly forráskritikát igényel. A határvonal, melyen a krónikásnak végig kell egyensúlyoznia, pillanatról pillanatra, forrásról forrásra változik, módosul. Az abszolút szavahihetőség nyilván még a hivatalos okiratoknál sem vehető evidenciának, hiszen dátumelírások, névelírások ott is előfordulhatnak. Bizonyos, hogy Radó György gyűj-

tőmunkáját alapos elméleti megmondolások irányították, ezt mutatja az a tetten érhető önkorlátozó gesztus, hogy az egyes adatokhoz, életrajzi pillanatfelvételekhez fűzött kommentárok szinte kizárólag a forráskritika, forrásösszevetés területén mozognak, saját véleményét, vélekedését elrejtve az olvasó előtt. Az önkorlátozásra annál inkább szükség van, hiszen a következetesség, tiszteltetelméltó ambíciója szükségszerűen terem szélsőségeket is. Ha pusztán annyit tudunk meg, hogy Madách Imre 1861. április 13-án, szombaton, Pestről átmélt Budára, első kérdésünk csak annyi: „Na, és?” Ha megtudjuk, hogy 1837. december 17. előtt a tizennégy éves Madách bolhacirkuszban járt, csóválni kezdjük a fejünket, s kételkedünk: vajon minden adat érdekes-e a megörökítésre, nem csúszik-e a kutató becsületes érdektelenségbe, ha megragad ezen a szinten. A műfaj szabályai veszélyes örvénybe ránthatják az összeállítót, de a tudni nem érdemes adatok közlésénél csak az lenne rosszabb, ha mindjárt az adatokat az életmű egészébe illesztő, afelől értelmező koncepció kerelkedné köré. Radó György szerencsére nem magának igényli a fantázia jogát, pusztán a lehetőséget teremti meg mások fantáziájának.

Bár az életrajzi krónika főként segédkönyvnek, máshonnan származó információkkal kiegészítendő háttéranyagként készült, mégis sokszor marad kielégítetlen kíváncsiság az olvasóban, az adatok önmagukban sokszor nem igazítanak el, főként Madách személyes kapcsolatait illetően. *Sréter Miklósról* például többször esik szó, mindig mint az író egyik legbensőbb barátjáról, egy alkalommal azt is megtudjuk, hogy külön hírében áll. A felsősztrégovai birtokos okkal-joggal kelti fel

érdeklődésünket, de csak családjáról tudhatjuk meg, hogy a megye életének tevékeny alakítói közé tartozott. De éppígy Madách apósáról sem tudunk meg egyebet, mint hogy egymás után keresztvíz alá tartotta a Madách gyerekeket. Olyan életrajzi jegyzeteket hiányolok a kötetből, mely eligazítást adhatna azoknak az olvasóknak, akik nem segédkönyvként használják a munkát, akik Madách életének legalább a főszereplőiről szívesen olvasnának annyit, amennyi mondjuk egy lexikoncikknyi terjedelembé befér. *Fráter Erzsé* válásuk utáni hányódása, az adatokból is pontosan rekonstruálható anyagi lecsúszása érthetőbbé, jobban követhetővé válna, ha családjához fűződő viszonyát, illetve családjá anyagi állapotát legalább utalásos információk útján ismerhetnénk. Az is könnyíthetné a laikus olvasó dolgát, ha bőbeszédűbbek lennének az évenkénti időrendi táblázatok, melyek megelőzik a Madách-életrajz adatait. Ha némileg részletesebben informálódhatnánk az 1823-as nógrádi engedetlen-ségi mozgalomról, a megye forrongó hangulatáról, az egész országot bejáró botrányról, némi képet nyerhetnénk: hol, milyen légkörű, milyen politikai beállítottságú közéletben kezdett politizálni az alig húszéves Madách.

Természetesen az irodalomtörténeésnek, általában a kutatónak minden egyes esetben el kell döntenie, kinek ír: azaz szakmai közönségre, a tárgyalt témát alapjaiban ismerő olvasókra számít, vagy laikusokra. Mivel jelen esetben az összegyűjtött adatok forrásértéke, az irodalomtudomány oly sok területén fájoán hiányolt, jól forgatható, alapos segédkönyv megszületése a reveláló erejű, ez a kutatók számára nyújtott kétségtelen nívó megengedné a szerzőnek azt a luxust,

hogy a laikusokra *is* gondoljon. Csekély engedmények (pl. lexikonfejezet csatolása, illetve a kevéssé ismert megyei események nem pusztán adatszerű rögzítése) is jól egyengethetnék a könyv útját valamivel szélesebb olvasórétegek felé.

A forrásjegyzék mutatja, hogy Nógrád megye sokat és tevőlegesen vállalt a Madách-filológia, Madách-életrajz, a helytörténet fehér foltjainak eltüntetéséért, e kötet is a Balassi Bálint megyei könyvtár kiadásában jelent meg. Madách szü-

lőföldje méltó örökös kíván lenni. E tiszteletreméltó törekvés és a mű magas színvonala megkövetelné, hogy a kötet kiállításában, külsejében is kiállja a próbát. Sajnos, azonban mind tipográfiáját, mind nyomdai kivitelezését tekintve igénytelenre, csúnyára sikeredett a zavaró sajtóhibáktól hemzsegő kötet. Kár igénytelen kivitelezéssel veszélyeztetni az ambíció és a mű hitelét.

KOLTA MAGDOLNA

